

Habent sua fata libelli...

Magyarul és magyarul: A könyveknek is megvan a maguk sorsa...

Tavaly, 2005-ben József Attila születésének századik évfordulója, az idén, 2006-ban pedig az ő halála adott alkalmat arra, hogy cikkek, megemlékezések, tanulmányok, életrajzi dokumentumok sora lásson napvilágot a mi sajtónkban is Faludy Györgyről. Magam is előkotortam könyvespolcom ritkábban forgatott darabjai közül a róla szóló vagy tőle származó nyomdastermékeket, hogy felelevenítsem, életre hívjam a vele kapcsolatos, de már-már fakuló emlékeimet. S ahogy ez már ilyen esetben lenni szokott: felrajzoltak előttem nemcsak az írói-költői tevékenység, az emberi sors fordulatai és viszontagságai, hanem az író könyvének, mint olyannak, azaz mint az ember lelki és szellemi életéről tanúskodó, vagy az éppen róla árulkodó dokumentumnak a sorsa is. Mélyen gázolva életem kilencedik évtizedében, nem csoda, hogy jó hetvenesztendőset is találok közöttük, amit bízvást a könyv tragédiájának vagy éppen komédiájának is nevezhetünk, de akár tragikomédiájának is. Az én magántörténelmem úgy akarta, hogy könyvélményeim legtöbbje ez utóbbi kategóriában kapjanak helyet, de aminek a megértését az előbbi kettő (a könyvtragédia és a -komédia) élményfázisai is támogatták. Arról nem is szólva, hogy irodalomelméleti óráimon is szerettem volna bizonyítékokkal szolgálni a modern elméletírók általam is elfogadott tételéhez, hogy a tragikomédia esztétikai kategóriája ma már aligha azonosítható *A magyar nyelv értelmező szótárában* olvasható, s annak még 1962-ben is érvényesnek tartott meghatározásával, miszerint a tragikomédiában „...a tragédia és a komédia elemei vegyülnek”, továbbá, hogy az „[o]lyan esztétikai jelenség, amely tragikus és komikus elemeket egyesít magában”. Szerintünk az összetett szó két elemének nem valamilyen keverékéről, vegyületéről kell beszélünk, hanem egyidejűleg és azonos határfokkal érvényesülő elemek együtteséről, amelyben az író és az olvasó (az alkotó és a befogadó) életszemlélete, felfogása, létérzése közösen teremti meg a tragikomédia esztétikai kategóriáját.

Próbáljunk meg azonban összeszedni egy csokorra valót a könyvvel kapcsolatos és itt említett élményfajtákból, hogy hitelesebb legyen előttünk az idézett latin mondásba foglalt emberi tapasztalat.

*

A múlt század harmincas éveinek első felében mint alsós gimnazista iskolába menet arra lettem figyelmes, hogy magyartanárom, dr. Teleki István a főtéri „romtemplom” és a gimnázium közti téren (ott volt kijelölve az „ócskapiac” helye) jó néhányszor végigsétál az asztalokra vagy a ponyvára kirakott könyvsorok között, s szinte nem volt eset, hogy ne vásárolt volna valamit az elnyűtt könyvek közül. Naiv diákkövel még meg is sajnáltam, hogy tanáromnak e silány portékával kell feltöltenie könyvtárát, noha alig néhány méterre mögötte szép kötésű, aranyozott fedelű könyveket kínáltak a boltok kirakatai: Molnár Szipán Vincécé, Fekete Sándoré, Maniç Grujóé stb. Csak jóval később, már tanárom elhunytá után, örököseinél ismerkedtem meg Teleki könyvgyűjtő szenvedélyének rejtettebb értelmével és ismeretlen indítékaival: remekművű félbörkötésben sorakoztak könyvespolcain a „filléres klasszikusok”, az aprópénzen vásárolt nemzeti könyvtár sorozatai, de köztük eredeti kiadásban Vörösmarty korszaknyitó eposzának, a Zalán futásának 1825. évi első kiadása, Kisfaludy Károly zsebkönyvének, az Auróranak az első évfolyama, aztán a MAGYAR GRAMMATIKA, MELLYET KÉSZITETT DEBRECZENBEN EGY MAGYAR TÁRSASÁG. 1795.; nemkülönben MAGYAR ÉS ERDÉLY ORSZÁGNAK TÖRVÉNY-KÖNYVE. VERBŐCZI ISTVÁN – által iratott 1514 esztendőben. Most újólag ki-botsátott. KALOTSÁN 1773.; Hasznos Multságok. 1820. S ezen túl százsámra a hasonló ritkaságok, amelyeket az OSZK is szívesen vásárolt volna fel.

Aztán jött a háború. Mint a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem vékonypénzű hallgatója, aki a magyar mellett a szerb nyelvet választotta második szaktárgyául, egy hasonló szakos kollégájával együtt felvállalta (pengős óradíjért), hogy a Teleki Pál Tudományos Intézetbe vagonszámra felhordott szerb nyelvű könyveket tárgyuk, jellegük, műfajuk, potenciális olvasóik stb. szerint csoportosítsák. (Szépirodalom, tudomány, gyermekkönyvek, sorozatos kiadványok, tankönyvek stb.) Onnan kerültek aztán tovább „rendeltetési helyükre”. (A könyv megannyi tragédiája.) Szinte ugyanez ismétlődött meg velem 1945 kora tavaszán Poznańban. Ott mint „elhurcolt hontalant” osztottak be a lengyel hatóságok hasonló munkára, de most már a német nyelvű könyvek tartományában és már pengős óradíj nélkül, legfeljebb ha egy tányér tarhonyalevesért. Igaz, ott a munkának már csak fizikai része, a könyvcsoomagok hurcolása, cipelése tartozott „hatáskörömbé”.

Ez év nyarán már Zentán bíztak meg néhányunkat ehhez hasonló, de már rangosabb teendővel. Molnár Csikós János, Rácz Vince s a kultúra ügyét

felkaroló más városvezetők kértek fel bennünket, „Istvánokat” (Erdélyi, Morvai, Szeli), hogy szervezzük meg az alakulófélben lévő Magyar Kultúrkör könyvtárát, ezenkívül pedig a „feleslegesnek” minősített egyesületek egybehordott könyveiből (Kisgazdakör, Nagygazdakör, Katolikus Legényegylet, Nőegylet, Úri kaszinó stb.) a tervezett Városi Könyvtárát. De nemcsak ezekből, hanem az elmenekült vagy elhurcolt családok könyveiből is, amelyek a zsidó Nagytemplom tágas helyiségeiben voltak tízezzrel felhalmozva, gazdátlanul hányódva a jövő-menő rakodómunkások útjában. Ezek figyelmét azonban – érthetően – nem a könyv kötötte le, hanem sokkal inkább az ugyancsak ott felhalmozott ruhaféle, fehérnemű, bútorzat, szerszámok s más hasznosabb portéka, aminek a következtében 1945 őszén cipő s más ruházati anyag már nemigen akadt a zsinagógában, könyv azonban még mindig akadt bővíben. S ami abból már mint csomagolópapír, fűtőanyag, papírgyári zúzalék is fölöslegesnek bizonyult, abból kellett nekünk a leendő könyvtárak állományát feltöltenünk. De a szelektálásnak még mindig nem volt vége, mert hátramaradt még a leghatékonyabb és a legkomolyabban vett rosta, az ideológiai. S nemcsak hogy a leghatékonyabb, hanem – mint az alább mondandókból s az itt mellékelt ábrák lehetséges értelmezéséből is kitűnhet – a legveszedelmesebb is, mégpedig a szelektálással megbízottra nézve éppúgy, mint arra, aki megszabja a selejtezés kritériumait, a szelektálás szempontjait. Az „István-trió” akkor már birtokában volt azoknak az esztétikai, szakmai, világszemléleti stb. tudnivalóknak, amelyeknek a figyelembevételével „átmenő osztályzattal” minősítették Faludy György 1938-ban a Cserépfalvi kiadónál megjelent s József Attila emlékének ajánlott könyvét, az *Európai költők antológiáját*. Ismerték persze Faludy Villon-átköltéseit, önálló versköteteit, tisztában voltak disszidálásának, emigrációinak motívumaival is, amelyek oly megbecsültté tették személyét a válogatók előtt. Hitték és tudták, hogy Faludy antológiája nélkül szinte elképzelhetetlen Európa szabad szellemű, humánus felfogású költészetének magyar nyelvű bemutatása, ahogy azt az akkori tantervek elvárták a pedagógustól. Márpedig a sok ezer könyv közül a vandál kezek éppen ezt tették leginkább csúffá.

S mégis – vagy talán éppen a mondottak miatt, a tragédia és a komédia határvonala, ezen a ponton érte utol a válogatókat a kor szemléletének, gondolkodásmódjának, lelkeségének a nemezise. Ha ugyanis a könyvet úgy ahogy találtuk, „átmenő” osztályzattal besoroljuk azok közé, amelyek az olvasó nagyközönség nézeteit, felfogását, tudatvilágát voltak hivatva előmozdítani, úgy az a vád érhet bennünket, hogy a könyv lapjait „díszítő”, vörös ceruzával festett ötgú csillagaival, sarló-kalapácsos ékítményeivel, „trobajkáiival”, lobogóival, „sajkacsáival”, háborús jelszavaival és egyéb időszerű buzdításaival, illetve az azok iránti elnézésünkkel úgymond kompromittáljuk a könyvtáralapítás fennkölt szándékát. Ha pedig kiselejtezzük, akkor annak a

felfogásunknak adjuk a jelét, hogy nem értünk egyet az „illusztrálók” üzenetével. Megbízóink végül is úgy döntöttek, hogy jobb időkre hagyják a megoldást, addig meg az antológia sorsa legyen a „bujdosó könyveké”. Mégpedig alkalmi, diszkrét, egyéni felelősséggel járó felhasználás céljából. S mivelhogy a matematikus Erdélyi, a színművészeti akadémia rendezői szakának hallgatója, Morvai, s az akkor már magyartanári teendőket végző saját személyem közül én vehettem leginkább hasznát a vitatott antológiának, az „osztokodás” végül is azt nekem ítélte oda.

Most, hogy a tragikomikus história név szerint említett többi szereplőjét többé már akarva sem kompromittálhatom, meg hogy reményeink szerint nem sok idő múlva mi is helyet kaphatunk Európa új antológiájában, úgy vélem, e Faludy-esztendőben közzétehetem közéleti szereplésem e talán nem minden tanulság nélkül való emlékfoslányát.

